

Львівська комерційна академія
кафедра міжнародних економічних відносин

Лектор: к.е.н., доц., Флейчук М.І.

Лекція 1

Методи оцінки іллегальної економіки (Частина 1)

Львів – 2010

Існують прямі і непрямі методи:

Прямі методи (мікрометоди) – застосування спеціальних обстежень, опитувань, перевірок та їх аналізу для виявлення розходжень між доходами та витратами окремих груп платників податку, а також для характеристики окремих аспектів тіньової діяльності чи для її оцінки за певною групою економічних показників;

Непрямі - засновані переважно на інформації систем зведених макроекономічних даних офіційної статистики, даних фінансових і податкових органів. Непрямі методи широко застосовуються при неможливості безпосередньої прямої фіксації досліджуваних параметрів.

Методи визначення обсягів „тіньової” економіки

*Методи визначення
обсягів „тіньової”
економіки*

Обліково-статистичні методи:

- метод специфічних індикаторів;
- структурний метод;
- метод м'якого моделювання;
- експертний метод;
- балансовий;
- змішані методи.

**Метод
безпосередніх
перевірок**

Методи опосередкованого аналізу (спеціальні економіко- правові методи):

- документального аналізу;
- бухгалтерського аналізу;
- економічного аналізу.

1. Обліково-статистичні методи:

1.1. Метод специфічних індикаторів:

- **Метод розбіжностей** - заснований на порівнянні двох або більше джерел даних або статистичних документів, що містять одну і ту ж інформацію, але розраховану різними методами чи подану різними джерелами інформації;
- **Порівняння доходів і витрат;**

- **Альтернативні оцінки макроекономічних показників - метод базується на використанні непрямих даних для розрахунку реального обсягу ВВП із наступним визначенням величини тіньового сектора шляхом порівняння скоректованого показника з даними офіційної статистики**

(Н-д: аналіз показника споживання електроенергії).

- **Метод товарних потоків** – полягає у тому, що товарний потік, тобто рух вартості від виробництва до споживання будується для окремих найважливіших товарів і товарних груп. Ціль застосування передбачає побудову балансової моделі.

(Н-д: якщо по певному товарі виробництво та імпорт менше сумарного споживання, то необхідно вирішити, яка частина інформації (дані по виробництву чи по імпорту) більш надійна і дорахувати іншу частину.

■ Метод за показником зайнятості (“італійський метод”) - основний акцент робиться на аналізі витрат робочої сили:

- Первинні дані одержують у результаті спеціально організованого обстеження домашніх господарств (випадкова вибірка);
- Питання, що задаються при обстеженні, стосуються кількості годин, відпрацьованих опитуваними у тій чи іншій галузі.
- Потім інформація розповсюджується на генеральну сукупність і перераховується у середні відпрацьовані людино-дні.

■ **Монетарні методи** - базуються на припущеннях, що:

- *у нелегальній економіці як засіб платежу використовується, в основному, готівка;*
- *швидкість обігу грошей приблизно однакова в тіньовій і офіційній економіці;*
- *у легальному секторі економіки протягом певного періоду співвідношення між кількістю грошей у населення, з однієї сторони, і загальними вкладеннями населення у банки - з іншої, залишається сталою;*
- *існував період, коли тіньової економіки не було, або її частка була надзвичайно малою;*

Недоліки монетарних методів:

- У нелегальному секторі використовуються й інші засоби платежу, а не тільки готівка (н-д: бартер);
- Немає підстав припускати, що співвідношення між масою банкнот і банківськими вкладами населення залишається сталим протягом значного періоду;
- Важко встановити, чи відповідає швидкість обігу грошей в обох секторах (вона може бути меншою в нелегальному секторі, оскільки використовується мінімум посередників);
- Важко визначити базовий період коли тіньової економіки не існувало.

1.2. Структурний метод –
базується на використанні
інформації про розміри тіньової
економіки у різних галузях
виробництва.

1.3. Метод м'якого моделювання - пов'язаний з окресленням сукупності факторів, що обумовлюють тіньову економіку, і спрямований на розрахунок її відносних обсягів.

1.4. Експертний метод - використання експертних оцінок:

- спочатку експерт визначає, наскільки можна довіряти даним по певній галузі, видові злочинної діяльності і т.п.
- потім після збору даних зі звичайних джерел їх автоматично дораховують на визначену величину.

Проблема використання даного методу полягає у тому, щоб знайти досить кваліфікованого експерта, здатного дати оцінку, правильність якої може підтвердитися лише через певний період часу.

1.5. Змішані методи – певна комбінація попередніх.

2. Методи відкритої перевірки -

перебувають у компетенції спеціально створених контролюючих органів (валютного, митного, банківського, податкового, антимонопольного, торговельного, пожежного, санітарного і т.п. контролю.

(Результати, можуть згодом використовуватися в обліково-статистичних методах).

3. Методи опосередкованого аналізу (спеціальні економіко-правові методи):

3.1. Метод документального аналізу

ретроспективне дослідження у сфері зовнішнього оформлення чи у змісті облікових документів.

Метою документального аналізу є виявлення деструктивних факторів господарської діяльності, що проявляється у формі специфічних документальних невідповідностей.

Документальні невідповідності проявляються у вигляді:

- протиріч у змісті окремого документа;
- протиріч у змісті облікових документів, що відображають ту саму або взаємозалежні операції;
- протиріч у змісті облікових документів, що відображають однорідні операції.

Прийоми дослідження документів:

- **Формальна перевірка, або зовнішній огляд** - включає аналіз дотримання встановленої форми документа і детальне вивчення його реквізитів;
- **Нормативна перевірка** являє собою вивчення змісту операції з огляду її відповідності діючим нормам, правилам та інструкціям;
- **Арифметична перевірка** полягає у контролі за правильністю різних підрахунків, зроблених при складанні конкретного бухгалтерського документа.

-
- **Зустрічна перевірка** документів пов'язаних між собою (наприклад одна і таж операція у різних контрагентів), стосується документів, що складаються у декількох екземплярах;
 - **Взаємний контроль** полягає у зіставленні декількох документів, що прямо чи опосередковано відображають господарську операцію, що перевіряється.

3.2. Метод бухгалтерського аналізу

являє собою системне дослідження контрольних функцій елементів бухгалтерського обліку (баланс, рахунки і подвійний запис; оцінка і калькуляція, інвентаризація і документація) для виявлення облікових невідповідностей і відхилень у нормальному перебігу економічної діяльності.

Облікові невідповідності проявляються у:

- порушеннях взаємозв'язку між елементами методу бухгалтерського обліку (баланс і рахунки, калькуляція і рахунки і т.д.);
- відхиленнях від звичайного порядку відображення економічної діяльності в одному з елементів методу бухгалтерського обліку (між аналітичним і синтетичним обліком, між первинними і зведеними документами і т.п.);
- порушеннях технологічного процесу облікової роботи (виправлення облікових записів, порушення правил обліку, проведення інвентаризацій).

3.3. Метод економічного аналізу:

заснований на врахуванні взаємозв'язку і взаємозумовленості різних економічних показників, що в умовах нормальної економічної діяльності перебувають у сполученому стані. Економічний аналіз дозволяє розкрити причини відхилень від нормальної економічної діяльності.

➤ Метод сполучених зіставлень:

- **Внутрішній порівняльний аналіз діяльності підприємства** - зіставляються порівнянні показники діяльності підприємства за ряд періодів часу, якщо воно функціонує у відносно стабільних макроекономічних умовах;
- **Перевірка обігу (контрольна калькуляція)** - здійснюється на підставі розрахункових документів платника податку (н-д: накладні) на предмет того, які обороти досягнуті. Перевіряюча особа при цьому може ґрунтуватися на даних податкової або одержувати інформацію з власних джерел. Невідповідність може стати основою для продовження перевірки на предмет приховання доходів і відмивання грошей.

➤ Метод спеціальних розрахункових показників:

(Н-д: зовнішній порівняльний аналіз
однотипних підприємств - при зовнішньому
зіставленні підприємств порівнюються
вирішальні показники підприємства, що
перевіряється, із аналогічними показниками
по галузі, показників підприємств, аналогічних
по величині і обсягах діяльності (як ключові
можуть використовуватись показники
господарського обороту, балансового і
чистого прибутку).

➤ Метод стереотипів.

- Метод оцінки основного капіталу – ефективний для виявлення у платника податків прихованих прибутків. Особливістю даного методу є те, що для їх виявлення не потрібне проведення бухгалтерського обліку і визначення розмірів прибутку.

(Н-д: якщо вартість основних фондів (будинок, автомобіль тощо) не відповідає декларованим доходам)

■ Метод розрахунку касового дефіциту

- може застосовуватися при ревізії малих і середніх підприємств, у каси яких надходить готівка, що враховуються у касовій книзі. Основою вирахування касового дефіциту є те, що власник підприємства не може видати грошей більше, ніж надходить в касі. Якщо витрати за певний період часу перевищують суму початкової касової готівки і грошових надходжень за той же період часу, то це свідчить про касовий дефіцит і може служити підставою для більш докладної перевірки підприємства.

-
- **Метод розрахунку грошового обігу** – це різновид методу оцінки основного капіталу. Розрахунок грошового обігу обмежується тільки аналізом доходів і витрат. Існує два види розрахунку грошового обігу: підрахунок загального грошового обігу, що розповсюджується на юридичних і приватних осіб, і підрахунок грошового обігу, при якому враховуються окремо грошові доходи юридичних і фізичних осіб.

➤ Метод коригувальних показників -

полягає у зіставленні економічних показників з факторами зовнішнього середовища, у якому функціонує дане підприємство.

(Н-д: зіставлення динаміки обсягу продаж певного товару конкретним підприємством і зміною кон'юнктури ринку даного товару (приміром необхідно з'ясувати причину істотного зростання реалізації в умовах попиту, що знижується)

Індикатори вірогідної іллегалізації економічної діяльності:

1. наявність значних фінансових вкладень у кризові галузі економіки;
2. невідповідність величини оборотних коштів швидкому росту обсягів продажів (виробництва) господарюючого суб'єкта або значного зниження прибутку;
3. наявність факту залежності економічного суб'єкта у певний період від одного або невеликого числа замовників або постачальників;

-
4. зміни у практиці договірних відносин чи в обліковій політиці, що призводить до значної зміни величини прибутку;
 5. нетипові угоди економічного суб'єкта особливо у період закінчення року, що істотно впливають на величину фінансових показників;
 6. наявність платежів за послуги, що явно не відповідають реальній вартості послуги;
 7. наявність явних недоліків організаційно - управлінської структури;
з) особливості структури капіталу і розподілу;
 8. наявність відхилень від встановлених правил у веденні бухгалтерського обліку та звітності.

Дякуємо за увагу!